

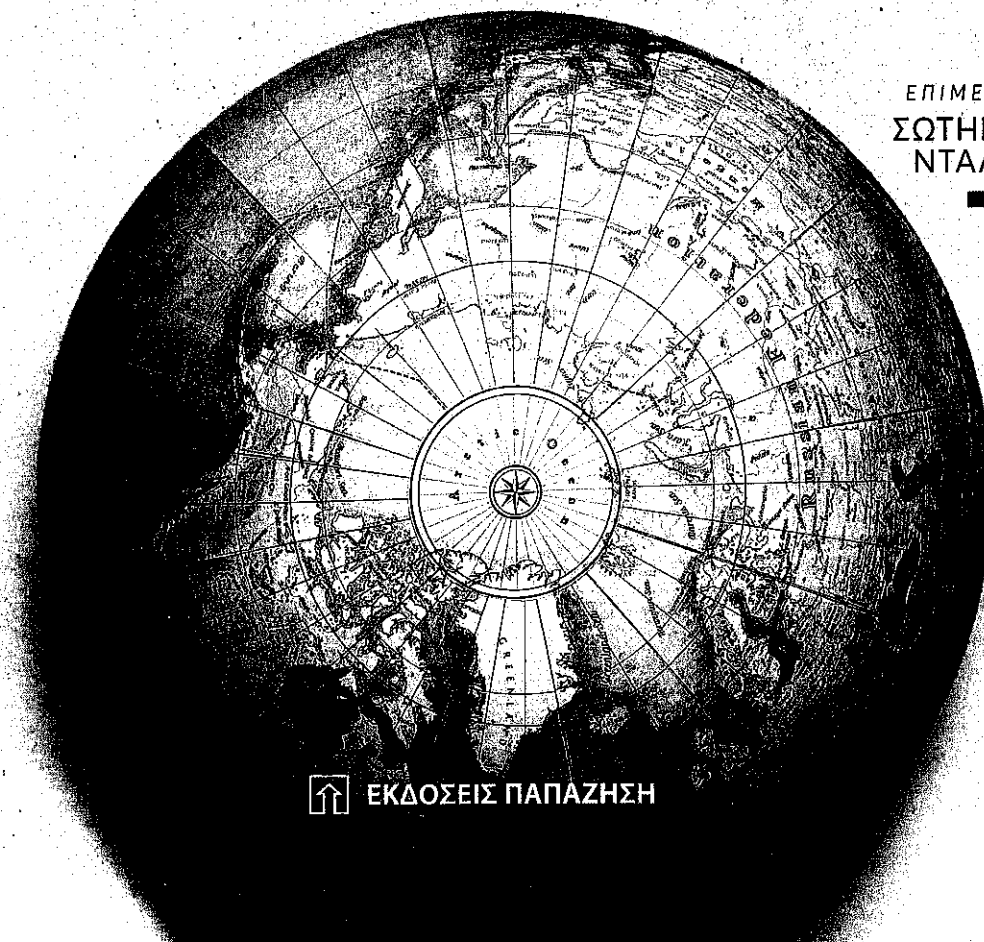
ΜΟΝΑΔΑ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ
& ΔΙΕΘΝΗ ΠΟΛΙΤΙΚΗ

Η ΕΛΛΑΔΑ Η ΕΥΡΩΠΗ & Ο ΚΟΣΜΟΣ

Μελέτες για την Ευρωπαϊκή και Διεθνή Πολιτική

ΧΡΗΣΤΟΣ ΣΤΥΛΙΑΝΙΔΗΣ [Η Ευρώπη στον Κόσμο και ο Στρατηγικός Ρόλος στην Αντιμετώπιση των Παγκόσμιων Πρόκλησεων] ❧ **ΓΙΑΝΝΗΣ ΜΑΝΙΑΤΗΣ** [Ενεργειακή ασφάλεια, υδρογονάνθρακες και αγωγοί – Ευρωπαϊκές και εθνικές διαστάσεις] ❧ **ΜΙΧΑΛΗΣ ΑΤΤΑΛΙΔΗΣ** [Γεωπολιτικές ανακατατάξεις στην Ανατολική Μεσόγειο και η Κύπρος] ❧ **KONSTANTINOS D. MAGLIVERAS** [Completing the institutional mechanism of the Arab human rights system] ❧ **ΧΡΗΣΤΟΣ ΖΙΩΓΑΣ** [Δύση-Ιράν μεταξύ κοσμοσυστημικής εταιρογενείας και εκκοσμικευμένης διεθνούς πολιτικής] ❧ **ΙΩΑΝΝΗΣ ΣΤΡΙΜΠΗΣ** [25ετία της Ομάδας Επαφής της Μεσογειακής Εταιρικής Σχέσης ΟΑΣΕ] ❧ **ΓΙΑΝΝΗΣ ΦΟΥΚΑΣ** [Η κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφάλειας της Ε.Ε. στα Δυτικά Βαλκάνια] ❧ **ΓΙΩΡΓΟΣ ΚΟΥΚΑΚΗΣ** [Έχουμε τελικά Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας;]

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
ΣΩΤΗΡΗΣ
ΝΤΑΛΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΙΣΗ

ISSN 2241-6838

9 772241 683007

ΔΥΣΗ-ΙΡΑΝ ΜΕΤΑΞΥ ΚΟΣΜΟΣΥΣΤΗΜΙΚΗΣ ΕΤΕΡΟΓΕΝΕΙΑΣ & ΕΚΚΟΣΜΙΚΕΥΜΕΝΗΣ ΔΙΕΘΝΟΥΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΧΡΗΣΤΟΣ ΖΙΩΓΑΣ
Διδάσκων στο Τμήμα Μεσογειακών
Σπουδών του Πανεπιστημίου
Αιγαίου. Εντεταλμένος Λέκτορας
στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων

ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Την 1η Φεβρουαρίου του 1979 επιστρέφει στο Ιράν ο εξόριστος θρησκευτικός ηγέτης Αγιατολάχ Ρουχολάχ Χομείνι (Ayatollah Ruhollah Khomeini), κατόπιν μακροχρόνιας παραμονής στην Τουρκία, το Ιράκ και την κοσμική Γαλλία¹. Ο λόγος της πολύχρονης απουσίας του ήταν η αντίθεσή του με το καθεστώς του Σάχη (Mohammad Reza Shah). Η δυναστεία των Παχλαβί (Pahlavi), η οποία ανέλαβε την διακυβέρνηση της χώρας στις 22 Αυγούστου του 1953 ανατρέποντας τον Μοχάμεντ Μοσαντέκ (Mohammad Mossadegh),² κατέρρευσε την 11η Φεβρουαρίου 1979, μέσω ένοπλης αντιπαράθεσης ανάμεσα στις επαναστατημένες δυνάμεις και τις εναπομείνουσες προσκείμενες στον Σάχη, στρατιωτικές μονάδες. Γενικά, οι ένοπλες δυνάμεις παρέμειναν ουδέτερες στην πολιτική και καθεστωτική διαμάχη. Την 1η Απριλίου

του 1979, μετά από την διεξαγωγή δημοψηφίσματος, η χώρα ανακηρύχθηκε και μετονομάστηκε επισήμως σε «Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν» και ο Χομείνι ορίστηκε ως Ανώτατος Ηγέτης της χώρας³.

ΟΙ ΒΑΣΙΚΟΙ ΑΞΙΟΝΕΣ ΤΗΣ ΕΞΩΤΕΡΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ ΤΗΣ ΙΣΛΑΜΙΚΗΣ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑΣ ΤΟΥ ΙΡΑΝ

Η επικράτηση της ισλαμικής επανάστασης δεν επέφερε μόνο αντικατάσταση των προσώπων στην δομή εξουσίας του Ιράν⁴. Ο Αγιατολάχ Χομείνι, ως ο «Ανώτατος Ηγέτης» αξίωμα το οποίο διατήρησε μέχρι τον θάνατό του το 1989, επιδίωκε να εγκαθιδρύσει, μέσω του νέου συντάγματος, ένα νέο καθεστώς το οποίο θα αντανάκλαζε τα ιδανικά του ισλαμικού νόμου (Sharia).⁵ Κατά την

1. Calvocoressi P., *Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ 1945-2000*, Τουρίκης, Αθήνα 2000, σ.649-51.

2. Calvocoressi P., ό.π., σ.645-6.

3. Calvocoressi P., ό.π., σ.650.

4. Πάτελος Κ., *Το σύγχρονο Ισλάμ. Η συνάντηση με τη Δύση: Μια ιστορική και πολιτική προσέγγιση*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2006, σ.340-4.

5. Kian-Thiébaud A., *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν*, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2006, σ. 38

περίοδο του Σάχη, αρχής γενομένης το 1963, δρομολογείται διαδικασία εκσυγχρονισμού της χώρας σύμφωνα με τα δυτικά πρότυπα⁶.

Η εν λόγω προσπάθεια εκδυτικισμού και οι αγαστές σχέσεις του Ιράν –εκείνη την περίοδο– με τις Ηνωμένες Πολιτείες, συνετέλεσαν αποφασιστικά στο ξέσπασμα της επανάστασης⁷. Βασικό γνώρισμα της μετα-επαναστατικής περιόδου, συνιστούσε η εφαρμογή του ισλαμικού νόμου στις περισσότερες εκφάνσεις της δημόσιας και ιδιωτικής ζωής των πολιτών, παρωθώντας θεσμούς και κοινωνία προς έναν συντηρητικό προσανατολισμό⁸. Θεσμικό επακόλουθο, της επιθυμίας της επαναστατικής ελίτ να ασκήσει μία ισλαμικού τύπου διακυβέρνηση στο Ιράν, αποτέλεσε η ίδρυση των Θρησκευτικών Συμβουλίων, τα οποία διαδραματίζουν έκτοτε κυρίαρχο ρόλο στην άσκηση της εξουσίας και την εν γένει στην λειτουργία του κράτους⁹. Τα εν λόγω Συμβούλια ήταν επιφορτισμένα με την αρμοδιότητα επιλογής του «Ανώτατου Ηγέτη» του κράτους. Παρά τις αντιτιθέμενες, προς τα δυτικά ειωθότα, μεταρρυθμίσεις παρέμειναν ενεργοί θεσμοί, οι οποίοι παραπέμπουν οργανωτικά σ' μία κοσμικού τύπου διακυβέρνηση¹⁰. Ο Πρόεδρος, η εκλεγμένη από τον λαό βουλή και οι δικαστικές αρχές, ως θεσμοί εξακολουθούν να υφίστανται στο Ιράν, αλλά στελεκώνονται, λογοδοτούν και εγκρίνονται από τον «Ανώτατο Ηγέτη» ή τα Θρησκευτικά Συμβούλια. Η πολυεπίπεδη, αλλά σαφώς ιεραρχημένη, δομή εξουσίας της «Ισλαμικής Δημοκρατίας», δημιουργούσε μία ιδιαίτερη πολιτική πραγματικότητα στο εσωτερι-

κό της χώρας¹¹. Πρώτιστη επιδίωξη του Χομεϊνί αποτελούσε η επιβίωση της επανάστασης και του καθεστώτος.

Σχετικά με τον προσανατολισμό της εξωτερικής πολιτικής του νεοπαγούς καθεστώτος κυριάρχησε, εν είδει δόγματος, το: «Ούτε Δύση, ούτε Ανατολή, αλλά η Ισλαμική Δημοκρατία», εμπεριέχοντας κυρίως ένα αντι-ιμπεριαλιστικό και δευτερευόντως ένα πολιτισμικό πρόταγμα¹². Επίσης, διακηρυγμένος σκοπός της «Ισλαμικής Δημοκρατίας» ήταν εξαγωγή της επανάστασης και σε άλλες μουσουλμανικές χώρες¹³. Ο Χομεϊνί είχε περιορισμένες γνώσεις διεθνούς πολιτικής, και κατ' επέκταση μία μάλλον στρεβλή εικόνα σχετικά με τις δυνατότητες υλοποίησης των στοχευόμενων του στο πεδίο της εξωτερικής πολιτικής¹⁴. Οι πεποιθήσεις και τα βιώματά του επηρέασαν καταλυτικά τον τρόπο που προσέγγιζε τη διεθνή πολιτική, επί τη βάση μίας μάλλον μανικαϊστικής αντίληψης¹⁵.

Μία εκ των βασικών θέσεων του Χομεϊνί ήταν η αντίθεσή του με τους σκοπούς συγκρότησης και τη φύση του κρατοκεντρικού διεθνούς συστήματος¹⁶. Κατά την άποψή του, το υφιστάμενο βεσφαλιανό σύστημα αποτελούσε ένα δυτικό και διεφθαρμένο κατασκεύασμα. Ασπαζόμενος, εν αγνοία του και υπό άλλο πρίσμα, μία μάλλον κονστρουκτιβιστή προσέγγιση, θεωρούσε το έθνος-κράτος: «δημιούργημα του αδύναμου ανθρώπινου νου»¹⁷. Παράλληλα, και υπό την επίδραση βιωμάτων από την περίοδο της δυναστείας των Παχλεβί, ανήγαγε τη δεσπόζουσα θέση των Ηνωμένων Πολιτειών και της Σοβιετικής Ένωσης,

6. Πάτελος Κ., *Το σύγχρονο Ισλάμ*, ό.π., σ.346-50, Ramazani, R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, University of Virginia press, Charlottesville and London 2013, p.15.

7. Ramazani, R. K., ό.π., p.9-14.

8. Χάουαρντ Ρ., *Ιράν και κρίση Πυρηνικές φιλοδοξίες και η αμερικανική απάντηση*, ΚΨΜ, Αθήνα 2006, σ.156-7.

9. *Constitution of the Islamic Republic of Iran*, Department of Translation and Publication Islamic Culture and Relations Organization, Alhoda 1997, Chapter VII, articles 100-106.

10. Χάουαρντ Ρ., ό.π., σ. 152-4.

11. Χάουαρντ Ρ., ό.π., σ. 148-150.

12. Ramazani R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, University of Virginia press, Charlottesville and London 2013, p.66, 131.

13. Ramazani R. K., ό.π., p.128.

14. Ramazani R. K., ό.π., p.71.

15. Ramazani R. K., ό.π., p.76-7. Kian-Thiébaud A., ό.π., σ. 48-9.

16. Ramazani R. K., "Khumayni's Islam in Iran's foreign policy", στο: Dawisha, Adeed, (επιμ.), *Islam in Foreign Policy*, εκδ. Cambridge University Press, Cambridge, 1983, p. 16-17.

17. Ramazani R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, University of Virginia press, Charlottesville and London 2013, p.78.

κατά την διάρκεια του ψυχρού πολέμου, ως έναν πρόσθετο λόγο που αποδείκνυε τον προβληματικό χαρακτήρα του διακρατικού γίγνεσθαι¹⁸. Πίστευε ότι το υφιστάμενο διεθνές σύστημα έπρεπε να αντικατασταθεί από μία παγκόσμια ισλαμική τάξη, επιφυλάσσοντας, για την εκπλήρωση του εν λόγω στόχου, στην «Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν» σημαίνοντα ρόλο¹⁹.

Επί αυτής της συλλογιστικής απέρριπτε τον εθνικισμό, τον οποίο αντιλαμβάνοταν ως ένα δυτικό κατασκευάσμα και υπεύθυνο για τον πολιτικό κατακερματισμό των μουσουλμάνων²⁰. Για τον Χομεϊνί ο εθνικισμός δεν ήταν παρά ένα «στρατήγημα» των αλλόθρησκων, που διαιρεί τον μουσουλμανικό κόσμο και προωθεί τον εκδυτικισμό στους μουσουλμάνους²¹. Στόχος του, τουλάχιστον ρητορικά, ήταν να ενωθούν οι απανταχού μουσουλμάνοι σε μία ενιαία πολιτική οντότητα, καθώς σύμφωνα στην δική του, και όχι μόνο, συλλογιστική στο Ισλάμ δεν υπάρχουν σύνορα. Οι επαναστατικές θέσεις του Χομεϊνί, ως του Ανώτατου Ηγέτη την περίοδο της πρώτης Ιρανικής Δημοκρατίας (1979-89), για το διεθνές γίγνεσθαι επηρέασε και συνεχίζει να επηρεάζει τους μεταγενέστερους κυβερνώντες του Ιράν²². Ουδείς αμφισβήτησε ανοιχτά τους βασικούς άξονες της εξωτερικής πολιτικής του Ιράν²³. Παρά τις κατά καιρούς δυστοκίες και ανεξαρτήτως ποιος κυβερνά τη χώρα, παραμένει βαθιά η επιρροή της πολιτικής κουλτούρας του Χομεϊνί στην εξωτερι-

κή πολιτική του Ιράν, θεωρώντας πιθανόν πως μια σημαντική αναθεώρηση της ιρανικής εξωτερικής πολιτικής θα έθετε σε κίνδυνο την υπόσταση του καθεστώτος²⁴.

Οι θεμελιοκρατικές ρίζες της ιρανικής εξωτερικής πολιτικής απολήγουν στο παρόν, επηρεάζοντας τις σχέσεις της τόσο με την Δύση, όσο και με τις υπόλοιπες μουσουλμανικές χώρες. Η αναβίωση της Ισλαμικής θεμελιοκρατίας έλκει την καταγωγή της στην, μετά τον αραβοϊσραηλινό πόλεμο του 1967 περίοδο, και την αποτυχία του αραβικού εθνικισμού, όπως αυτός εκφραζόταν μέσω του κόμματος Μπάαθ, να εκπληρώσει τις στοχοθεσίες του στον αραβικό κόσμο. Στον χώρο της Μέσης Ανατολής, τόσο η Σαουδική Αραβία, όσο και το Ιράν προώθησαν τη θεμελιοκρατία, οι μεν στη σουνιτική οι δε στη σιτική εκδοχή, ως βασική επιλογή κοινωνικοπολιτικής συγκρότησης των μουσουλμανικών χωρών²⁵.

Διάδοχος του Χομεϊνί επιλεγεί από το Συμβούλιο των εκλεκτόρων ο Σεγιέντ Αλί Χοσσεϊνί Χαμενεϊ (Sayyid Ali Hosseini Khamenei) και αποτελεί τον ανώτατο ηγέτη της Ισλαμικής Δημοκρατίας μέχρι σήμερα²⁶. Λίγο πριν ο Αλί Ακμπάρ Χασεμί Ραφσαντζανί (Ali Akbar Hashemi Rafsanjani) εξελέγη Πρόεδρος του Ιράν (3/8/1989-3/8/1997). Αμφότεροι επιδίωξαν τον ρεαλιστικότερο επαναπροσδιορισμό της ιρανικής εξωτερικής πολιτικής και τον οικονομικό εκσυγχρονισμό της χώρας²⁷.

18. Ramazani R. K., "The Impact of Khomeini's Iran", στο: Freedman, Robert O., (επιμ.), *The Middle East After the Israeli Invasion of Lebanon*, εκδ. Syracuse University Press, Syracuse, NY, 1986, p. 142.

19. Πάτελος Κ., *Το σύγχρονο Ισλάμ. Η συνάντηση με τη Δύση: Μια ιστορική και πολιτική προσέγγιση*, Ι. Σιδέρης σ.346-50. Ramazani, R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, University of Virginia press, Charlottesville and London 2013, p.81-4.

20. Ramazani R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, University of Virginia press, Charlottesville and London 2013, p.86.

21. Halliday, Fred, "Iran and the Middle East: Foreign Policy and Domestic Change", *Middle East Report*, No.220, Autumn 2001, p. 44.

22. Σύμφωνα με τον Martin Wight, ως επαναστατισμό στις διεθνείς σχέσεις εννοούμε την προσπάθεια επιβολής από έναν δρώντα ενιαίων ηθικοκανονιστικών προτύπων σε περιφερειακό και ευρύτερο επίπεδο, κατάσταση που θα ανατρέψει την κρατοκεντρική του φύση του διεθνούς συστήματος. Wight M., *Διεθνής Θεωρία. Τα τρία ρεύματα σκέψης*, Ποιότητα, Αθήνα 1998, Κεφάλαιο 1^ο.

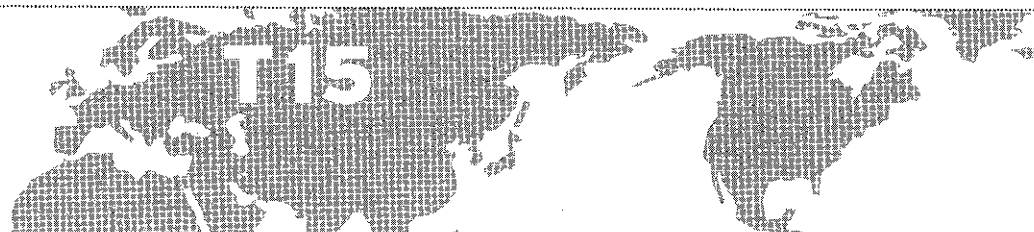
23. Ramazani R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, University of Virginia press, Charlottesville and London 2013, p.89-90.

24. Ramazani R. K., ό.π., p. 91. Calvocoressi P., ό.π., σ. 653-5.

25. Πάτελος Κ., *Θεμελιοκρατία. Ο πολιτικός και θρησκευτικός φονταμενταλισμός*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2007, σ. 39-46.

26. Calvocoressi P., ό.π., σ. 653-4.

27. Calvocoressi P., ό.π., σ. 654-5.

ΟΙ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΜΕ ΤΗΝ ΔΥΣΗ

Αν η καθεστωτική αλλαγή στο Ιράν αποτέλεσε μια στρατηγική ήττα για τις Ηνωμένες Πολιτείες, την 4η Νοεμβρίου του 1979 έλαβε χώρα ένα γεγονός που σιγμάτισε και διαμόρφωσε εφ' εξής τις σχέσεις των δύο κρατών. Η κατάληψη, από νεαρούς φιλοκαθεστωτικούς φοιτητές, της πρεσβείας των Ηνωμένων Πολιτειών στην Τεχεράνη και η ομηρία 52 αμερικανών διπλωματικών υπάλληλων επί 444 ημέρες, οδήγησε στην διακοπή των διπλωματικών σχέσεων των δύο χωρών²⁸. Κύριο αίτημα των νεαρών καταληψιών ήταν η έκδοση του Σάχη στο Ιράν, από τις Ηνωμένες Πολιτείες όπου είχε διαφύγει, για να δικαστεί²⁹.

Την δεκαετία του '80 το Ιράν ενεπλάκη σε βετή, αμοιβαίως, καταστρεπτική σύρραξη με το Ιράκ του Σαντάμ Χουσεΐν (Saddam Hussein), γεγονός που επιδείνωσε την εσωτερική κατάσταση, αλλά και περιόρισε τον διεθνή ρόλο της χώρας. Για τις δυτικές πρωτεύουσες και κυρίως την Ουάσινγκτον, ο συγκεκριμένος πόλεμος αποτέλεσε μια μάλλον χρήσιμη εξέλιξη, στο βαθμό που επέφερε την εκατέρωθεν αποδυνάμωση και των δύο εχθρικών καθεστώτων³⁰. Τα σουνιτικά και μοναρχικά καθεστώτα της αραβικής χερσονήσου, ήτοι η Σαουδική Αραβία, το Κουβέιτ, το Κατάρ, το Μπαχρέιν, τα Ηνωμένα Αραβικά Εμιράτα και το Ομάν, υποστήριξαν και ενίσχυσαν την Βαγδάτη, το ίδιο έπραξαν σε μικρότερο βαθμό η Ιορδανία και η Αίγυπτος, καθώς μία ενδεχόμενη επικράτηση του σιιτικού Ιράν θα το καθιστούσε το ισχυρότερο κράτος της περιοχής³¹.

Η εισβολή του Ιράκ στο Κουβέιτ το 1990, οδήγησε σε επαναπροσέγγιση των δύο πρώην εμπόλεμων χωρών. Το Ιράν παρέμεινε ουδέτερο στον πρώτο «Πόλεμο του Κόλπου», αποδοκιμάζοντας

τόσο την εισβολή και κατοχή του Κουβέιτ από το Ιράκ, όσο και την παρουσία των δυτικών δυνάμεων στην περιοχή. Τον Αύγουστο του 1990 οι δύο χώρες υπέγραψαν συνθήκη ειρήνης που επανέφερε το πρότερο εδαφικό καθεστώς και δεν προβλέπονταν πολεμικές αποζημιώσεις αμοιτέρωθεν. Ακολούθως τον Σεπτέμβριο οι δύο χώρες, Ιράν και Ιράκ, αποκατέστησαν τις διπλωματικές τους σχέσεις³². Επίσης, οι σχέσεις της Τεχεράνης με την Ευρώπη σταδιακά βελτιώθηκαν λόγω της συνετής πολιτικής του Ιράν στην κρίση του Κουβέιτ.

Η εκλογή του Μπιλ Κλίντον (Bill Clinton) στην προεδρία των Ηνωμένων Πολιτειών το 1993, οδήγησε σε αναθεώρηση της αμερικανικής πολιτικής προς το Ιράν, πιστεύοντας ότι συνιστά απειλή για την Μέση Ανατολή και ολόκληρο τον κόσμο. Η Ουάσινγκτον ενέτεινε την αντιπαλότητα της έναντι της Τεχεράνης, κατηγορώντας την για προώθηση και υποστήριξη της τρομοκρατίας. Χαρακτηριστικό της εχθρικής «εικόνας» που είχε σχηματίσει το State Department για το Ιράν, αποτέλεσε η ψήφιση, από το Κογκρέσο τον Μάιο του 1995, νόμου ο οποίος χρηματοδοτούσε, κυρίως, την CIA (Central Intelligence Agency) με το ποσό των 20 εκατομμυρίων δολαρίων ετησίως, επιδιώκοντας την αποσταθεροποίηση του ισλαμικού καθεστώτος³³. Υπό το ίδιο πρίσμα απαγορευθήκαν και οι αμερικανικές επενδύσεις στο Ιράν. Οι αμερικανικές κυρώσεις είχαν ως συνέπεια τον περιορισμό πρόσβασης του Ιράν στις σύγχρονες τεχνολογίες, δεν επέφερε όμως την ανατροπή του καθεστώτος, που ήταν και ο πρώτιστος στόχος του³⁴. Παράλληλα, σειρά δολοφονιών αντιφρονούντων στο έδαφος ευρωπαϊκών χωρών, επιδείνωσε τις σχέσεις ΕΕ-Ιράν³⁵. Τον Μάιο του 1997 ο μεταρρυθμιστής κληρικός Μοχάμαντ Χα-

28. Calvocoressi P., ό.π., σ. 650-1.

29. Kian-Thiébaud A., ό.π., σ. 119.

30. Ramazani R. K., "Ideology and Pragmatism in Iran's Foreign Policy", *Middle East Journal*, Vol. 58, No. 4, 2004, p. 557.

31. Σχετικά με τον πόλεμο Ιράν-Ιράκ βλ. Hiro Dilip, *The longest war: the Iran-Iraq military conflict*, Paladin Grafton Books, London 1991.

32. Calvocoressi P., ό.π., σ. 658-61.

33. Kian-Thiébaud A., ό.π., σ. 122

34. Calvocoressi P., ό.π., σ. 654-5.

35. Raket E. P., *Power, Islam, and Political Elite in Iran: A Study on the Iranian Political Elite from Khomeini to Ahmadinejad*, εκδ. Brill Academic Publishers, Leiden, Boston, and London, 2009, p. 208-9.

ταμί (Mohammad Khatami) εξελέγη Πρόεδρος, επιδιώκοντας την φιλελευθεροποίηση στο εσωτερικό και την άρση της διεθνούς απομόνωσης της Ισλαμικής Δημοκρατίας στο εξωτερικό³⁶.

Οι τρομοκρατικές επιθέσεις της 11ης Σεπτεμβρίου στην αμερικανική επικράτεια, συσχέτισαν, για μία ακόμη φορά, το Ιράν με την τρομοκρατία. Ο Πρόεδρος των ΗΠΑ Τζωρτζ Μπους (George Bush) στο διάγγελμά του, τον Ιανουάριο του 2002, προσδιόρισε το Ιράν, το Ιράκ και την Βόρεια Κορέα ως χώρες που συγκροτούν τον «άξονα του κακού»³⁷. Η εν λόγω δήλωση προκάλεσε έντονη αντίδραση στο εσωτερικό του Ιράν και καταδικάστηκε τόσο από τις συντηρητικές, όσο και από τις προοδευτικές δυνάμεις, αποκλείοντας οποιοσδήποτε σκέψεις για αναθέρμανση των σχέσεων των δύο κρατών.

Οι ευρωπαϊκές χώρες ανέκαθεν διαδραμάτιζαν σημαντικό ρόλο στην Μέση Ανατολή. Εν αντιθέσει με τις Ηνωμένες Πολιτείες τα ευρωπαϊκά κράτη ποτέ δεν διέκοψαν, πλήρως, τις σχέσεις τους, ούτε τερμάτισαν συντεταγμένα την εκεί παρουσία τους. Ακόμη και σε περιόδους όπου ανέκυπταν σημαντικά πολιτικά προβλήματα, στις σχέσεις Ιράν-Δύσης, αρκετά κράτη-μέλη της Ευρωπαϊκής Ένωσης συνέχιζαν να διατηρούν τις εμπορικές τους σχέσεις με την Τεχεράνη. Οι Ευρωπαίοι, σε αντίθεση με τις Ηνωμένες Πολιτείες, υιοθέτησαν μία στρατηγική έμμεσης προσέγγισης, προσπαθώντας να αποτρέψουν μία αμερικανική στρατιωτική επέμβαση στο Ιράν.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση αναγνώρισε το δικαίωμα στο Ιράν να αναπτύξει και να χρησιμοποιήσει την πυρηνική ενέργεια για ειρηνικούς σκοπούς, φυσικά υπό τον έλεγχο της Διεθνούς Οργάνωσης Ατομικής Ενέργειας, (International Atomic Energy Agency). Βασική μεριμνά ήταν να αποτραπεί η χρησιμοποίηση της πυρηνικής ενέργειας για μη προβλεπόμενους σκοπούς, όπως αυτοί ορίζονται στην συνθήκη μη διάδοσης των πυρηνικών όπλων (Non-Proliferation Treaty). Γενικά τα ευρωπαϊκά κράτη εφάρμοσαν μία πιο κανο-

νιστική προσέγγιση, έτσι ώστε να συναινέσει το ιρανικό καθεστώς στον σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την καταδίκη της τρομοκρατίας και την διευκόλυνση της ειρηνευτικής διαδικασίας στην Μέση Ανατολή. Για τους ευρωπαίους εταίρους μόνο με την επανένταξη του Ιράν στην διεθνή κοινότητα δύνανται να εκπληρωθούν οι συγκεκριμένοι στόχοι³⁸.

ΤΟ ΠΥΡΗΝΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΙΡΑΝ

Όταν το 2002, η Διεθνής Υπηρεσία Ατομικής Ενέργειας (IAEA) στις εκθέσεις της έκανε λόγο για ύποπτα στοιχεία στο ιρανικό πυρηνικό πρόγραμμα, παρευθής επιδεινωθήκαν οι σχέσεις της Τεχεράνης με την διεθνή κοινότητα. Υπό την απειλή παραπομπής του ζητήματος στο Συμβούλιο Ασφάλειας του Ο.Η.Ε. το Ιράν ήλθε σε προσωρινή συμφωνία, στις 21 Οκτωβρίου 2003, η οποία προέβλεπε ότι θα υπογράψει το πρόσθετο πρωτόκολλο της Συνθήκης Μη Διάδοσης των Πυρηνικών Όπλων (NPT) και θα αναστείλει προσωρινά τις δραστηριότητες εμπλουτισμού ουρανίου³⁹. Τον Ιούλιο του 2015 η συμφωνία των 5+1 δυνάμεων, των μόνιμων μελών του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ (ΗΠΑ, Ρωσίας, Κίνας, Ηνωμένου Βασιλείου, Γαλλίας) και της Γερμανίας με την «Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν» αποτέλεσε αναμφίβολα πολλή σημαντική εξέλιξη στο περιφερειακό σύστημα της Κεντρικής Ασίας και Μέσης Ανατολής. Ο έλεγχος των πυρηνικών εγκαταστάσεων του Ιράν, έτσι ώστε να αποφευχθεί η δυνατότητα απόκτησης πυρηνικών όπλων, υπήρξε εξ αρχής κοινός τόπος και των έξι κρατών. Η σταδιακή ενσωμάτωση του Ιράν στην διεθνή κοινότητα και κυρίως η μερική εξομάλυνση των σχέσεών του με την Δύση θα διαφοροποιούσε τα γεωπολιτικά δεδομένα στην ευρύτερη περιοχή και αποτέλεσε την βασική επιλογή της Προεδρίας του Μπαράκ Ομπάμα (Barak Obama)⁴⁰.

Η εκλογή του Ντοναλντ Τραμπ (Donald Trump)

36. Kian-Thiébaud A, ό.π., σ. 123.

37. Kian-Thiébaud A, ό.π., σ. 124.

38. Kian-Thiébaud A, ό.π., σ. 118-9.

39. Kian-Thiébaud A, ό.π., σ. 127.

40. Chuck McCutcheon, "U.S.-Iran Relations, Will the nuclear deal ease tensions?", *CQ Researcher*, March 4, 2016 - Volume 26, Issue 10. <https://library.cqpress.com/cqresearcher/document.php?id=cqresrre2016030400>

επαναποθέτησε στη δημοσία συζήτηση το θέμα των σχέσεων των Ηνωμένων Πολιτειών με την Ισλαμική Δημοκρατία. Γι τον νέο Πρόεδρο, η επιδείνωση των αμερικανο-ισραηλινών σχέσεων, που συντελέστηκε επί προεδρίας Ομπάμα και λόγω της Συμφωνίας 5+1 για το πυρηνικό πρόγραμμα του Ιράν, έπρεπε να εξομαλυνθούν πλήρως. Η απόφαση του Τραμπ για την απόσυρση των Ηνωμένων Πολιτειών από την συμφωνία τον Μάιο του 2018, καταδικάστηκε από τα συμβαλλόμενα κράτη και την διεθνή κοινότητα. Εν γένει, η διακυβέρνηση Τραμπ, εκφράζει πρωτίστως τις «τζακσονικές» της και ως έναν βαθμό της «τζεφερσονιανής» αντιλήψεις της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής. Η πρώτη αντιπροσωπεύει μια εσωστρεφή και συντηρητική πολιτική κουλτούρα, με αναφορές στην τιμή, την ανεξαρτησία, το θάρρος και την στρατιωτική υπερηφάνεια. Η δεύτερη ιεραρχεί ως το πλέον ζωτικό συμφέρον για τις Ηνωμένες Πολιτείες την διατήρηση της αμερικανικής δημοκρατίας, στα πλαίσια ενός επισφαλούς κόσμου, με το μικρότερο δυνατό κόστος⁴¹. Η συγκεκριμένη κίνηση των Ηνωμένων Πολιτειών επηρέασε την στάση της Ισλαμικής Δημοκρατίας, όσον αφορά την δέσμευσή της στην Συμφωνία 5+1⁴².

Αναντίρρητα, το Ιράν συνιστά ένα σημαντικότατο κράτος τόσο στην κεντρική Ασία, όσο και στη Μέση Ανατολή. Η παύση των κυρώσεων της Δύσης έναντι της Τεχεράνης και η εξομάλυνση των μεταξύ τους σχέσεων, θα αναβάθμιζε την θέση και τον ρόλο του Ιράν στο περιφερειακό υποσύστημα. Η σταδιακή επαναδραστηριοποίηση στον τομέα εξαγωγής υδρογονανθράκων βελτιώνει την οικονομική και σταθεροποιεί την πολιτική κατάσταση στο εσωτερικό της χώρας, ενισχύοντάς την τόσο ως αυτόνομο διεθνή δρώντα, όσο και ως πιθανό στρατηγικό εταίρο τρίτων χωρών.

Αντιθέτως, η διατήρηση του κακού κλίματος ή περαιτέρω επιδείνωση των σχέσεων Δύσης – Ισλαμικής Δημοκρατίας θα διαιωνίζει τις

προνομιακές οικονομικές και πολιτικές σχέσεις, Μόσχας και Πεκίνου με την Τεχεράνη. Η επαναπροσέγγιση του Ιράν με τις δυτικές πρωτεύουσες θα άλλαζε τις ισορροπίες στην περιοχή, δίνοντας νέες δυνατότητες, αλλά και προβλήματα στην άσκηση της αμερικανικής εξωτερικής, με συμμάχους της Ουάσιγκτον που είναι εκθροικισμένες προς την Τεχεράνη κυρίως Σαουδική Αραβία και Ισραήλ. Μία, όχι πολλή πιθανή επί Τραμπ, διπλωματική εξομάλυνση των σχέσεων Ηνωμένων Πολιτειών και Ιράν, θα αναδείξει τις υπέρπουσες αποκλίσεις συμφερόντων ανάμεσα στη Μόσχα και την Τεχεράνη, οι οποίες μέχρι πρότινος εφυσάλωνονταν από τις εκθροικιστικές Δύσης-Ιράν.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Προσπαθώντας να συσχετίσουμε τις εντεινόμενες γεωπολιτικές ανακατατάξεις της τετάρτης μεταψυχροπολεμικής δεκαετίας διαπιστώνουμε ότι οι αναδυόμενοι πόλοι ισχύος στο διεθνές σύστημα, αμφισβητούν την αμερικανική πρωτοκαθεδρία. Η σαφώς πιο ενεργητική πολιτική της Ρωσίας και της Κίνας στην Μέση Ανατολή, την ανατολική Μεσόγειο και την κεντρική Ασία δεν αφήνουν πολλά περιθώρια για αμερικανική αδράνεια. Υπό αυτό το πρίσμα, οι Ηνωμένες Πολιτείες υιοθέτησαν επιλογές που μέχρι πρότινος δεν φάνταζαν πολύ πιθανές. Η επαναπροσέγγιση με το Ιράν θα προσέφερε στην Ουάσιγκτον την ευκαιρία να διαφοροποιήσει, επ' ωφελεία της, τους συσχετισμούς με τους ανταγωνιστές της στην περιοχή της Μέσης Ανατολής. Επιπρόσθετα θα της παράσχει την ικανότητα να διαχειριστεί αποτελεσματικότερα τους βασικούς, αλλά και πιο «δύστροπους» τον τελευταίο καιρό, επιχώριους συμμάχους της, δηλαδή το Ισραήλ, την Σαουδική Αραβία και την Τουρκία. Μετά την εκλογή Τραμπ, η Ουάσιγκτον υποχώρησε, διακόπτοντας κάθε σκέψη για περεταίρω προσέγγιση της Τεχεράνης.

41. Σχετικά με τα ρεύματα σκέψης που επηρεάζουν την αμερικανική εξωτερική πολιτική βλ. Mead W. R., *Special Providence. American Foreign Policy and How it Changed the World* Routledge, New York 2002.

42. Ιράν για πυρηνική συμφωνία: Η πόρτα των διαπραγματεύσεων «δεν έχει κλείσει», Η Καθημερινή, 21/1/2020. <https://www.kathimerini.gr/1061007/article/epikairothta/kosmos/iran-gia-pyrhnikh-symfwnia-h-porta-twn-diapragmateyewn-den-exei-kleisei>

43. Σχετικά με το ζήτημα της ετερογενούς διεθνούς κοινωνίας βλ. Χειλά Ε., *Διεθνής Κοινωνία: Διαχρονικές και σύγχρονες αντιλήψεις. Η συμβολή του Παναγή Παπαληγούρα*, Ηρόδοτος, Αθήνα 2006.

Είναι γεγονός, ότι κατά την περίοδο του Ψυχρού Πολέμου, η Δύση και ιδιαίτερα οι Ηνωμένες Πολιτείες συνδιαλέγονταν με αυταρχικά καθεστώτα, με σκοπό να εξυπηρετηθούν τα αμερικανικά στρατηγικά συμφέροντα στο διεθνές σύστημα. Οι καθεστωτικές και οι κοσμοθεωρητικές αποκλίσεις δεν αποτελούσαν πρόβλημα. Κατά την πρώιμη μεταψυχροπολεμική περίοδο, η Δύση και κυρίως οι Ηνωμένες Πολιτείες, ενέταξαν περισσότερο κανονιστικά στοιχεία στην άσκηση της εξωτερικής τους πολιτικής, απόρροια της προνομιακής τους θέσης στον μεταψυχροπολεμικό καταμερισμό ισχύος, αλλά και λόγω της επιδίωξής τους να οικοδομήσουν μια φιλελεύθερη διεθνή τάξη. Υπό αυτό το πρίσμα, και ιδιαίτερα μετά την 11η Σεπτεμβρίου, το Ιράν ενέπεσε στην κατηγορία των προς καθεστωτική «αναμόρφωση» κρατών.

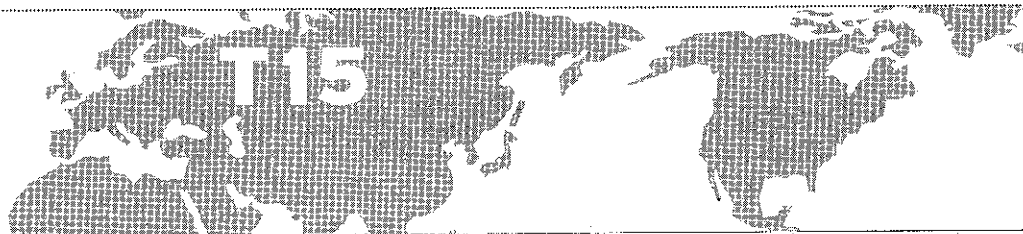
Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν την πρώτη μετα-επαναστατική δεκαετία ακολούθησε μια επαναστατική εξωτερική πολιτική. Αμφισβήτησε το υπάρχον διεθνές σύστημα και προωθούσε την εξαγωγή της επανάστασής του στο εξωτερικό. Σταδιακά, η Τεχεράνη υιοθέτησε πιο ρεαλιστικούς στόχους και επιδίωξε να αποκαταστήσει τις σχέσεις της με την Δύση. Οι διάδοχοι του Χομείνι, αντιλαμβανόταν ολοένα και περισσότερο την εξωτερική πολιτική στη βάση μίας λογικής κόστους-οφέλους. Τόσο λοιπόν ο Ραφσαντζανί, όσο και ο Χαταμί προσέγγισαν την εξωτερική τους πολιτική πρωτίστως με γνώμονα το εθνικό συμφέρον της χώρας, και δευτερευόντως τα θεολογικά προτάγματα της επανάστασης. Το βασικό εμπόδιο στην άσκηση της εξωτερικής τους πολιτικής ήταν η πολιτιστική και πολιτική κληρονομιά του Χομείνι. Η απόφαση του Ιράν να αναπτύξει τις πυρηνικές τους δυνατότητες ελήφθη ως ένα μέσο για να ενισχύσει την διαπραγματευτική του θέση, τόσο προς τη Δύση όσο και στο μουσουλμανικό κόσμο τα ζητήματα θεολογικής φύσεως -σχέσεις Σιιτών και Σουνιτών με τις θεμελιοκρατικές τους απολήξεις- έπονται των γεωπολιτικών, αλλά επηρεάζουν διαχρονικά την άσκηση της ιρανικής εξωτερικής πολιτικής.

Οι αμερικανικές επεμβάσεις στο Ιράκ -1991 και 2003- και Αφγανιστάν -2001-, βελτίωσαν ακούσια τη θέση και τον ρόλο της Τεχεράνης στον περιφερειακό καταμερισμό ισχύος. Υπό αυτές τις

συνθήκες και με την προοπτική αμερικανικής επέμβασης να απομακρύνεται μετά το 2003, το Ιράν αποφάσισε να εγκαταλείψει, τις πυρηνικές του βλέψεις και εκμεταλλεύομενο τις γεωπολιτικές συγκυρίες να αποκαταστήσει, στο μετρώ του δυνατού, τις σχέσεις με τα δυτικά κράτη και να επιφέρει την περαιτέρω αναβάθμισή του στον περιφερειακό καταμερισμό ισχύος. Ο τερματισμός του πυρηνικού προγράμματος συνιστούσε μάλλον το αντίδωρο, προς τις χώρες της διεθνούς κοινότητας και κυρίως της δυτικές, για την ενσωμάτωση του στο διεθνές οικονομικό σύστημα.

Η «Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν» αποτελεί χαρακτηριστική και διδακτική περιπτώσιολογική μελέτη για όσους θέλουν να εξετάσουν τον τρόπο που συσχετίζονται, αλληλεπιδρούν και ιεραρχούνται οι ιδεολογικές προτιμήσεις και οι στρατηγικές αναγκαιότητες στο διεθνές σύστημα στην εκάστου συγκυρία. Κοσμοθεωρητικά το Ιράν βρίσκεται στον αντίποδα της νεωτερικότητας και των καθεστωτικών της προτύπων. Σε ανάλογη κοσμοσυστημική απόσταση βρίσκονται τα αραβικά κράτη του περσικού κόλπου, δίχως όμως αυτό το γεγονός να συνιστά εμπόδιο στις Ηνωμένες Πολιτείες και τα δυτικά κράτη, να διατηρούν αγαστές σχέσεις. Εφ' όσον η ιδεολογική ομοιογένεια ήταν το πρώτιστο μέλημα της Δύσης, τα κράτη του κόλπου έπρεπε να έχουν παρόμοια αντιμετώπιση με το Ιράν, όσον αφορά την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και τον αντιδημοκρατικό χαρακτήρα των καθεστώτων τους. Το γεγονός που καθόρισε την αμερικανική πολιτική προς την Τεχεράνη, μετά την ισλαμική επανάσταση, ήταν η στρατηγικά αντιδυτική της στροφή και όχι τόσο το δημοκρατικό ή μη καθεστώς της' αυτό μάλλον αποτέλεσε το πρόσχημα.

Η προσπάθεια της Αμερικής να οικοδομήσει μεταψυχροπολεμικά, μία φιλελεύθερη, διεθνή τάξη, βρίσκεται σε φάση περιστολής. Ο διαρκώς μεταβαλλόμενος καταμερισμός ισχύος στο διεθνές σύστημα, θα δυσχεραίνει για την Ουάσινγκτον, όλο και περισσότερο τον παραμερισμό των στρατηγικών αναγκαιοτήτων, έναντι ιδεολογικών προτιμήσεων. Η κάμψη της αμερικανικής ισχύος θα επιφέρει την υιοθέτηση πολιτικών, προσμετρώντας, περισσότερο, τα στρατηγικά και οικονομικά παρά τα κανονιστικά ζητήματα ή τα συμφέροντα περιφερειακών συμμάχων. Το

πρόσφατο αμερικανικό στρατιωτικό χτύπημα, που οδήγησε στο θάνατο του Κασέμ Σολείμανί (Qasem Soleimani, διοικητής των ειδικών δυνάμεων αλ-Κουντς των Φρουρών της Επανάστασης) στο Ιράκ, μπορεί να αναπαράγει την αμοιβαία εχθρότητα, αλλά δεν είναι ικανό να οδηγήσει σε μία στρατιωτική αντιπαράθεση τις δυο χώρες. Υπό αυτές τις συνθήκες και προϊόντος του χρόνου η συνέχιση μίας εχθρικής αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής έναντι της Τεχεράνης θα έχει ολοένα και αυξανόμενο κόστος για τις Ηνωμένες Πελατείες. Οδεύουμε ξανά προς μια ετερογενή διεθνή κοινωνία,⁴³ η οποία αναγάγει την εξυπηρέτηση των κατά τόπους στρατηγικών αναγκαιοτήτων ως εξόχως απαραίτητων για τη διατήρηση της διεθνούς τάξης.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- Calvocoressi Peter., *Η ΔΙΕΘΝΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ 1945-2000*, Τουρίκης, Αθήνα 2000
- Howard, Roger, *Ιράν και κρίση. Πυρηνικές φιλοδοξίες και η αμερικανική απάντηση*, εκδ. ΚΨΜ, Αθήνα, 2006.
- Κιαν-Θιέβαυτ, Azadeh, *Η Ισλαμική Δημοκρατία του Ιράν*, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2006.
- Πάτελος Κ., *Το σύγχρονο Ισλάμ. Η συνάντηση με τη Δύση: Μια ιστορική και πολιτική προσέγγιση*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2006
- Πάτελος Κ., *Θεμελιοκρατία. Ο πολιτικός και θρησκευτικός φονταμενταλισμός*, Ι. Σιδέρης, Αθήνα 2007
- Wight Martin, *Διεθνής Θεωρία. Τα τρία ρεύματα σκέψης*, Ποιότητα, Αθήνα 1998

Χειλά Ειρήνη, *Διεθνής Κοινωνία: Διαχρονικές και σύγχρονες αντιλήψεις. Η συμβολή του Παναγή Παπαληγούρα*, Ηρόδοτος Αθήνα 2006.

Ξενόγλωσση

- Halliday, Fred, «Iran and the Middle East: Foreign Policy and Domestic Change», *Middle East Report*, No.220, 2001, σελ. 42-47.
- Hiro Dilip, *The longest war: the Iran-Iraq military conflict*, Paladin Grafton Books, London 1991
- Mead Walter Russell, *Special Providence. American Foreign Policy and How it Changed the World*, (New York: Routledge, 2002)
- Rakel, Eva Patricia, *Power, Islam, and Political Elite in Iran: A Study on the Iranian Political Elite from Khomeini to Ahmadinejad*, εκδ. Brill Academic Publishers, Leiden, Boston, and London, 2009.
- Ramazani, R. K., *Independence without Freedom: Iran's Foreign Policy*, εκδ. University of Virginia Press, Charlottesville και London, 2013.
- Ramazani, R. K., «Ideology and Pragmatism in Iran's Foreign Policy», *Middle East Journal*, Vol. 58, No. 4, 2004, σελ. 549-559.
- Ramazani, R. K., «The Impact of Khomeini's Iran», στο: Freedman, Robert O., (επιμ.), *The Middle East After the Israeli Invasion of Lebanon*, εκδ. Syracuse University Press, Syracuse, NY, 1986, σελ. 137-163.
- Ramazani, R. K., «Khomeini's Islam in Iran's foreign policy», στο: Dawisha, Adeed, (επιμ.), *Islam in Foreign Policy*, εκδ. Cambridge University Press, Cambridge, 1983
- Constitution of the Islamic Republic of Iran, Department of Translation and Publication Islamic Culture and Relations Organization, Alhoda 1997

